

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје

КНИЖНИЧКА БИБЛИОТЕКА
ДЕК
II 26195

000045700

КОН ИСТРАЖУВАЊАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА

по повод 60-годишнината од прогонот на
децата бегалци од егејскиот дел на Македонија

Дел -
Сиг. Х II 26195

Инв. Бр. 45900
Стр. — Дел. —

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ - СКОПЈЕ
L'INSTITUT DE LA LANGUE MACÉDONIENNE „KRSTE MISIRKOV“ - SKOPJE
Посебни изданија, кн. 59 • Éditions spéciales, livre 59

КОН ИСТРАЖУВАЊАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА

(ПО ПОВОД 60-ГОДИШНИНАТА ОД ПРОГОНОТ НА ДЕЦАТА
БЕГАЛЦИ ОД ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА)

СКОПЈЕ 2008

ГОВОРОТ НА СЕЛОТО НЕРЕТ

1. Општи забелешки за говорот на селото Нерет

Во географска смисла селото Нерет се наоѓа на југозапад од Лерин и е оддалечено од градот пет-шеснаесетина километри, а по права линија, преку Лопушец и Ридо Лопушки, уште помалку. Во административен поглед Нерет му припаѓа на Леринскиот округ. Во југозападниот дел тоа се граничи со костурското село Бапчор, а го дели од него огранокот на Вич, Кулата (Блатото) – Сморо. Според тоа, Нерет (покрај Крпешина, Лаген и Турје) се наоѓа на крајниот југ на Леринскиот округ, во пределите на Неретска Планина.

Од јазична гледна точка Нерет спаѓа во групата југозападни лерински села, а неговиот говор најтесно е поврзан со говорите на селата Лаген, Турје и Трсје. Разликите меѓу овие четири говори се толку мали што можат да се сметаат како една група говори во пределите на Неретска Планина.

Селото секогаш било населено со словенско македонско население, а и денес, како што спомнавме веќе, тоа нема претрпено никакви етнички промени. Благодарение на тоа и неговиот говор не претрпел поголеми промени во својот развој.

Извесни миграциони движења на населението се забележуваат кај жените поради мажењето. Не знаеме точно колку изнесува бројот на доселените жени, мажени во Нерет, но се чини дека тој не е голем, па така, и во овој поглед населението на Нерет во огромното мнозинство останува еднородно. Оваа еднородност на населението придонесе говорот на селото Нерет да се развива самостојно, без поголеми надворешни влијанија, но согласно со западномакедонските развојни јазични тенденции, особено во границите на Леринскиот округ, по којшто неретци најчесто се движеле и одржувале постојани контакти, пред сè економски. Благодарение на овие околности, неретскиот говор, и покрај тоа што има некои свои, чисто неретски особености, не прет-

ставува некој дијалектен остров, туку се вклопува во групата лерински говори и заедно со говорите на споменатите села, Лаген, Турје и Трсеје, образува една мала дијалектна подгрупа, во којашто се изразени и извесни особености карактеристични како за југоисточните лерински говори, така и за костурските.

2. Кратка карактеристика на неретскиот говор

Говорот на селото Нерет го карактеризираат следните особености:

1. **о, е** на местото на прасловенските ***ъ**, ***ь** (бочва, золва, моф, сон, восок, момок, крошок; ден, шемница, чес, венец, лесен);

2. Секундарниот **ъ₂**, поради мешањето со носовката ***ѡ**, во коренот се развил во **а**, како и носовката (лаѡа, лажи, лажица, лажичник, маѡла); исто така и во групата ***тѡъ** (оѡан, оѡанче), а во зборот маѡска се реализирал во темен вокал, во согласност со развојот на ***ѡ** пред **з, с, ш**. На крајот од зборот, во консонантските групи ***трѡъ**, ***тръ**, ***тлѡъ**, ***тлъ**, ***тмѡъ**, секундарниот **ъ₂** се вокализираше во **о, е** (свекор, добор; вейер, ишпер; шойол, излегол; вишел, кошел, йасел, можел; седом, осом);

3. ***ѡ** по правило се реализира во **а** (ѡради, зай, каклица, крак – краѡј 'голема тркалезна штица со рачка од страната, на којашто се меси леб и други поголеми печива', мадро, мака, обрач, оглачи, ѡајок, ѡај, ѡрај, рака, сѡаишца, ѡајан), а пред консонантите **з, с, ш** > во **ѡ** (се ѡѡзи, ѡѡзини, кѡса, кѡшеј); во некои општопознати зборови имаме **у** (кук'ја, оружје, суѡ, судија). Носовоста е зачувана во зборовите *кломко, кломче*.

4. ***ѡ** се реализира во **е** (брачеѡ - брачеда - брачеди, ѡледало, девейѡ, клеѡва, месо, ѡеда, ѡеѡ, ѡредено; време, име, козле, семе, шеле, шеме; ежица, език, ечмен, заек, ѡаек, ѡаецина). Носовоста е зачувана во зборот *коленица* (но: *коледа*). Во зборовите *јаребица, јаѡрва* по **ј** имаме **а** наместо очекуваното **е**.

5. **е** на местото на ***ѣ** (беѡа, бел, век, венец, вера, вейер, дел, звезда, лей, мера, месѡ, млеко, невесѡа, ореј, река, сенка, сено, слеѡ, сѡреда, шрева, цеди, цедило, цел, чоек);

6. сонантско **р** на местото на етимолошкото сонантско ***г** и на местото на споевите ***гъ**, ***гь** (врѡи, врф, но: Осѡривор 'топоним: дел од Ридо Попушки', врши, крѡа, крѡче, мрзни, мрѡоф, мрѡоец, ѡрс-ѡрсѡи, смрѡи, срка, ѡрн, ѡрча, црвец, црн; крф, крс-крсѡој, крѡи; исто така и на почетокот на зборот: рш-ржје, ржен, рженица, ржи, рѡја, но и: арѡило 'ргја', а од туѓите: рслан, крѡел'-крѡел'и 'компир'; пред консонантите **л** и **н** ако по нив следува самогласка имаме **ѡр** (ѡѡрл'и, одѡѡрл'ен, кѡрл'еш, кѡрл'ешка 'нишалка', ѡѡрл'е, фѡрл'и, фѡрл'а; се вѡрна, вѡрни, ѡѡрне, ѡѡрнар, цѡрна, -о, -и, но: црн, цѡрница);

форми добиени од новата јотација.

13. Гласот *x* се изгубил (*лаговина* : *лагуина* : *ладујна*, *леј*, *оги*, *уго месо*, *рана*, *нарани*; *дуни*, *мани*, *нино*, *одма*, *сирома*) или преминал во *в(ф)* или *ј* (*крефко дрво*, *офџика*; *џлуф*, *моф*; *меф*: *меј*, *суф*, *ореј*, *чел* - *чејли*).

14. Загуба на некои интервокални согласки. Консонантот *в* речиси трајно е изгубен во такви позиции (*биол*, *џлаа*, *џ'јаол*, *џојке*: *џојке*, *чојке*; *вол* - *волој*, *џојој*, *синој*, *цамој*; *јазоец*, *мрџојец*; *волоо месо*, *дабоа џрачка*, *букој коџачки*), а интервокалното *ј* најчесто се губи, но понекогаш може и да се чуе во истите зборови (*на крао*, *џресоо*, *скаџица*, *џица*, *џрее*, *зее*, *мие*, *џие*, *обуе*). Поретко се изложени на загуба интервокалните *к*, *џ*, *м* (*деа* : *дека*, *џуа* : *џука*, *сеа* : *сеџа*, *коа* : *коџа*, *и-вије* : *џи-вије*, *ја-о* : *ја-џо*, *ој-си* (од *оги-си*), *ојџие-си*, *џам* : *џам*, *неам* : *неам*).

15. Загубата на некои самогласки во почетокот на некои зборови (*вој*, *ваа*, *воа* - *виа*, *џледало* - *џледала*, *џаџка* - *џаџки*, *џинок* - *џинци*, *Танас*, *Сџасе* (< *Астасе* < *Анастасе*) и др.) заради избегнување на двозначни асоцијации.

16. Замена на самогласката *о* со *а* во некои зборови (*басил'ок*, *лабода*, *лаџаџа*, *манисџо*, *слабода*, *џаџола*), поретко на *и* со *е* (*вел'ица*, *вел'ичка*, но: *вила*) или обратно (*џрибло*, *сидело*). Во примерите *вел'ица*, *вел'ичка*, *сидело* замената на *и* во *е* најверојатно е резултат на дисимилација.

17. Групата **сџв* преминала во *џу* (*џуџи*, *џуџи*, *расџуџи*).

18. Консонантската групата *вн* преминала во *мн* (*оџамна*, *рамнина*, *рамно*, *џлемна*), но во почетокот на зборот обично се чува (*внук*, *внука*, *внуче*), и покрај тоа што понекогаш може да се чуе и *мнуче* или *мнука*.

19. Упростување на некои консонантски групи: *вз* во *з* (*зе* 'зеде', *зеаме*, *зеџие*), *вс* во *с* (*се*, *сеџие* 'сите', *секој*, *секоа*, *секоје*), *мн* во *н* (*ноџу*), *џи* во *ч* (*ченица*, *ченка*, *ченкаф* *леј*, *ченкао брашно*), *сџи* во *с* (*лис*, *минос*, *младос*, *раџос*), *хв* во *ф* (*се фали*, *фаџи*, *фаџика*), *џџ* во *ш:ж* (*џлуш*, *џлуџо*, *џлуџој*, *дош*, но: *доџџој*, *доџџарка* 'дождеалец'), *шч* во *ш* (*нош*, *ноџија*, *ноџино време*, *ноџиви*, *џоџи*).

20. Појава на вметнати *џи*, *џ* во групите *ср*, *зр*, *џр* (*сџирам*, *сџиреџа*, *во сџиреџа*, *во сџиреџе*, *се изџраџва*, *џџребе* < *џџребе*).

21. Важна карактеристика на овој говор претставува неговиот доста сложен акцентски систем, којшто е, најопшто речено, посреден меѓу источномакедонскиот слободен и подвижен - од една страна, и западномакедонскиот третосложен - од друга; систем со ограничено слободен и ограничено стабилизирани акцент, во којшто се преплеткуваат неколку акцентски модели што се сретнуваат и во другите лерински говори.

Акцентот во овој говор практично може да паѓа на секој слог, но главно на вториот или на третиот, со тенденција за стабилизирање на вториот или на третиот слог и кај другите зборови што имаат подрог акцент, ако има услови за тоа.

ки ('онакоф, 'онаква, 'онакво - 'онакви, 'еркакоф, 'еркаква, 'еркакво - 'еркакви, с'екакоф, с'екаква, с'екакво - с'екакви, к'окаа, к'окао, и'окаа, и'окао); 7) некои повеќесложни прилози (бездруго, гр'угаде, з'аедно, н'аеднаш, н'акл'учар, 'оака 'наваму', и'оака 'понаваму', 'онака 'натаму' : он'ака 'таму', и'онака, и'онайре 'порано', у'гере 'нагоре'; 8) разни акцентски целости (зо-ф'аиши з'а-рака, и'ој е безрака, т. е. нема рака, оицие н'а-иазар, се-в'арна и'о-носи, т. е. пешки).

Бројот на зборовите, акцентирани на четвртиот или на петтиот слог, не е голем. Најчесто тоа се акцентски целости (н'а-бичкиа, н'а-оранје, н'а-рабоиџа, н'а-чужина) или некои прилози (м'аченичкум, и'рчаница), ретко некоја именка (и'р'ескоканица 'младешка игра: прескокнување еден преку друг') или сраснатица (в'учеишири). По правило тука спаѓаат повеќесложните императивни глаголски форми за 2 л. едн. и мн. и акцентските целости составени од вакви форми, бидејќи тие имаат **иницијален акцент** (н'аишиши-ми една книџа, 'облечи-се и'оило, с'огради-зо лозјеишо, р'абоиџаише, 'исиџерајише-зо надвор, 'исииркал'ајише-зо вој камено).

Акцентот во овој говор, и покрај тоа што практично може да паѓа на секој слог, бележи тенденција за избегнување на петтиот и на четвртиот слог, па дури и на третиот и за поместување кон крајниот. Тоа го постигнува благодарение на некои фонетски промени (елизија на неакцентираниите вокали, загуба на интервокалните консонанти, преминување на вокалите *e*, *u* во *j* по загубата на интервокалните согласки), со што се намалува бројот на неакцентираниите слогови зад акцентираниот (Б'јолчејише од Бив'олчевиџе, Рисиниџе од Рисиниџе, Драџинца од Драџиница 'микротопоним: ливаџе', Лаи'ејџа од Лаи'евиџа 'микротопоним: нивје и ливаџе', у'глу од 'уголу, г'еише - г'еиџеишо : г'еиџишо, маџаре - маџареишо : маџарџишо, рабоиџа - рабоиџаиџа : рабоиџиџа, с'ело - с'елоишо : с'елишо, нашиа, наше, наши - н'ашиџа, н'ашиџо, н'ашиџе, нина, нино, нини - н'инџа, н'инџо, н'инџе, 'оиџвор-ја вр'аиџаиџа : вр'аиџиџа, сии'орџе нешчо). Таму, каде што нема услови за фонетски промени, коишто би довеле до скратување на бројот на неакцентираниите слогови, се јавува дополнителен помошен акцент. Таков двоен акцент имаме: 1) во некои повеќесложни именки (и'р'ескоканица); 2) во акцентски целости (н'а-оранје, н'а-рабоиџа, 'исиџерајише-о), 3) во повеќесложни негирани (негацијата е секогаш акцентираниа) глаголски форми (н'е-сакаше, н'е-ириџаџвај(џе), н'е-рабоиџај(џе), н'е-се-раслеквај); 4) во повеќесложни компаративни и суперлативни (префиксите и'о- и нај- се секогаш акцентирани) форми кај придавките и прилозите (и'оџолемјо дел, и'оџолемаиџа золва, му-а-г'аде н'ајнеубаиџа н'ива, к'ој и'е н'ајубао?). Обично во овие случаи првиот (почетниот) акцент е посилен, но во ситуации, кога нарасторот сака да ја подвлече содржината на зборот, и двата акценти имаат иста сила, а колку повеќе слогови има меѓу нив, толку посилен е главниот акцент (н'еранимајко, иџаа н'ајнеирокоиџанаиџа).

Присуството на членот во збороформите не предизвикува промена на местото на акцентот. Па така, кај еднословните именки од машки род во еднина акцентот паѓа во членуваните форми на вториот слог, во другите форми кај сите други именки - на третиот. Не може да паѓа на четвртиот слог. Примери: внук - *вн'уко*, вн'уци - *вн'уциѝе*; 'език - 'езико, *ез'ици* - *ез'ициѝе*; *маи* - *м'ажо*, *м'ажи* - *м'ажиѝе*; *сиол* - *си'оло*, *сиол'ој*: *сиол'ои* - *сиол'ојѝе*: *сиол'оиѝе*; *бунар* - *бу'наро*, *бун'ари* - *бун'ариѝе*; *момок* - *момоко*, *мом'оци* - *мом'оциѝе*; *зов'едар* - *зов'едаро*, *зовед'ари* - *зовед'ариѝе*; *воден'ичар* - *воден'ичаро*, *воденич'ариѝе*; *м'аса* - *м'асайѝа*, *м'аси* - *м'асиѝе*; *коч'ина* - *коч'инайѝа*, *коч'ини* - *коч'иниѝе*; *воден'ица* - *воден'ицайѝа*, *воден'ици* - *воден'ициѝе*; *м'естио* - *м'естиоѝо*, *м'естиа* - *м'естиайѝа*; *злед'ало* - *злед'алоѝо*, *злед'ала* - *злед'алайѝа*; *п'иле* - *п'илеѝо*, *п'ил'инја* - *п'ил'инјаѝа*; *кол'ено* - *кол'еноѝо*, *кол'ена* - *кол'енайѝа* и сл.

Исто е - во однос на местото на акцентот - и кај придавките: *блак* - *бл'ак'јо*, *бл'аѓа* - *бл'аѓаѝа*, *бл'аѓо* - *бл'аѓоѝо*, *бл'аѓи* - *бл'аѓиѝе*; *зол* - *з'ол'јо*, *з'ола* - *з'олайѝа*, *з'оло* - *з'олоѝо*, *з'оли* - *з'олиѝе*; *висок* - *в'исок'јо*, *вис'ока* - *вис'окайѝа*, *вис'око* - *вис'окоѝо*, *вис'оки* - *вис'окиѝе*; *зелен'икаф* - *зелен'икаф'јо*, *зеленик'аа* - *зеленик'ааѝа*, *зеленик'ао* - *зеленик'аоѝо*, *зеленик'аи* - *зеленик'аиѝе*. Но за разлика од именките, кај посвојните придавки и кај презимињата на -ов, -ев, -ин во трисловните форми акцентот паѓа на четвртиот слог, зашто не го менува своето место, а бројот на неакцентираниите слогови се зголемува по доаѓањето на членот. На примр: *букоаѝа ш'ума*, *д'абоаѝа кор'иа*, *др'енооѝо сѝ'аѝче*, *ес'енооѝо др'во*, *бабиноѝо ѝр'еише*, *р'ибиноѝо м'асло*, *Ташоаѝа н'ива*, *Димооѝо з'умно*, *п'оа Киркооѝо др'еѝе*, *Голооѝо л'озје*, и сл. Понекогаш во формите за машки род еднина, како и во множина за сите родови, поради фонетски промени кај презимињата доаѓа до намалување на бројот на неакцентираниите слогови и акцентот ќе се најде на третиот слог, на пример, *Лексоф'јо бунар*, *ву-Лаз'оројѝе*, *со-В'ишинѝе*, *во-Р'исинѝо лив'аѝче* и сл.

Акцентот во овој говор, како впрочем и во другите лерински говори, има и дистинктивна функција за разликување на формите за 1 и 2 л. мн. на сегашно и минато несвршено време, на пример, *беѓаме*, *беѓаѝе* (презент), *беѓаме*, *беѓаѝе* (имперфект). Сп. соодветно: *в'икаме*, *в'икаѝе* - *в'икаме*, *в'икаѝе*; *рабоѝаме*, *рабоѝаѝе* - *рабоѝаме*, *рабоѝаѝе*; *ораме*, *ораѝе* - *ораме*, *ораѝе*; *бараме*, *бараѝе* - *бараме*, *бараѝе*; *жн'иеме*, *жн'иеѝе* - *жн'иеме*, *жн'иеѝе*; *м'иеме*, *м'иеѝе* - *м'иеме*, *м'иеѝе*; *сѝ'иеме*, *сѝ'иеѝе* - *сѝ'иеме*, *сѝ'иеѝе*; *п'ееме*, *п'ееѝе* - *п'ееме*, *п'ееѝе*; *бро'еме*, *бро'еѝе* - *бро'еме*, *бро'еѝе*; *сѝ'оеме*, *сѝ'оеѝе* - *сѝ'оеме*, *сѝ'оеѝе*; *се'еме*, *се'еѝе* - *се'еме*, *се'еѝе* итн.

Понекогаш акцентот служи и за диференцирање на значењата на зборовите, на пример, *'ела во (п'о)-ч'еѝворѝок* (*с'абоѝа*, *н'едел'а*) - во прилошко значење, но: *п'омин'ае п'оку недр'ел'и* (*ч'еѝворѝоци*, *сабоѝи*; *две недр'ел'и*, *'една сабоѝа*, *'една недр'ел'а* 'една седмица', *п'р'и сабоѝи*, *п'ри недр'ел'и*); *онака* (покажува правец на движењето) *'натаму* (*и-ни-беше сѝр'а да-ојме* 'онака),

покрај он'ака (покажува место каде што се одвива нешто) 'таму' (н'е-с'еј он'ака, 'ела ѿоака).

22. Умерена редукција на неакцентираниите вокали *a* кон *ǎ*, *e* кон *i*, *o* кон *u* условена од темпото на говорењето. Ваква промена на вокалите ($a > \text{ǎ}$, $o > u$) забележуваме и во ограничен број зборови во акцентираниа позиција; оваа ситуација е резултат на други јазични промени, а не се должи на влијанието на акцентот. На пример: б'умба - б'умби, з'улай - з'ул'аби, дур, д'ури, д'окѿур, докѿури, коз'ина : куз'ина; к'узнае : к'ујзнае, ѿц'ујса : ѿц'уса, ѿц'ујсан : ѿц'усан; ко : ку, к'оку, ѿ'оку, м'алу, н'озу, ѿр'еку, 'узул и др. Слична ситуација се регистрира и во имињата на жените добиени по мажот со суфиксот *-ов-ица*: Косѿа - Косѿ'ујца : Косѿ'уца, Рисѿо - Рисѿ'ујца : Рисѿ'уца, Сѿефо - Сѿеф'ујца : Сѿеф'уца и сл., како и во 1 л. еднина на аористот кај некои глаголи, на пример, *виду*, *оѿ'иду*, *изл'езу*, *реку* и сл.

23. Доста честа, но нередовна елизија на неакцентираниите самогласки *a*, *e*, *i*, *o*, за којашто споменавме и погоре под т. 21 (*раб'оѿа* - *раб'оѿаѿа* : *раб'оѿѿа*, *д'еѿе* - *д'еѿеѿе* : *д'еѿѿе*, *Рисини* - *Рисинѿе*, *н'аши* - *н'ашиѿе* : *н'ашиѿе*, *с'ело* - *с'елоѿо* : *с'елѿо* и др.). Елизијата се врши, како што покажуваат приведените примери, во позиција пред членот и во повеќесложните зборови.

24. Преминувањето на именската наставка *-ови* во *-ои* (*-ој*) за образување множина од еднословните именки од машки род (*вис* - *вис'ои* : *вис'ој*, *врф* - *врв'ои* : *врв'ој*, *еи* - *еж'ои* : *еж'ој*, *мос* - *мосѿ'ои* : *мосѿ'ој*, *цар* - *цар'ои* : *цар'ој* и сл.; за двојноста на овие форми види ја забелешката под т. 21), ретко од женски род (*кал*, *к'алѿа* - *кал'ои* : *кал'ој* / *кал'ишча*; *крф*, *к'рфѿа* - *крв'ои* : *крв'ој* / *крв'ишча*).

25. Преодот на двојниот суфикс *-ов-ица* во *-ујца* : *-уца* за образување на женски имиња од името на мажот по загубата на интервокалното *v*, а потоа по преодот на *i* во *j* и на *o* во *u* (последниов под влијание на *j*), на пример, *Вел'о* - *Вел'ујца* : *Вел'уца*, *Дел'о* - *Дел'ујца* : *Дел'уца*, *Рисѿо* - *Рисѿ'ујца* : *Рисѿ'уца*, *Сѿефо* - *Сѿеф'ујца* : *Сѿеф'уца*, при што формите на *-уца* се почести, а благодарение на тоа и оформувањето на суфиксот *-уца* е веќе завршено. Овој суфикс претставува типичен белег на неретскиот говор.

Во спој со суф. *-ин* за образување презимиња суф. *-уца* преминува во *-уч-* (*Рисѿуца* - *Рисѿучин*), како и суф. *-ица* што преминува во *-ич-* (*Иваница* - *Иваничин*).

26. За 3 л. се употребуваат заменките *ѿој*, *ѿаа*, *ѿоа* - *ѿи(j)а*.

27. Кратката дативна заменска форма *му* за 3 лице се употребува за сите родови, како во еднина така и во множина (*на нео му каза*, *на неа му даде*, *на ни му рече*).

28. Двојните лични заменки во датив ги имаат следните форми: *мене ми, ѿебе ѿи, на нео (неа) му - нас ни, вас ви, на ни му*; а во акузатив: *мене ме, ѿебе ѿе, нео ѓо, неа ѓа - нас не, вас ве, ни ѓи*.

29. Посесивните заменки *нин, нина, нино - нини* за сопственици од сите родови во 3 л. така во еднина, како и во множина.

30. Презентските форми од помошниот глагол *сум* во 1 л. гласат: *јас си, ние сне*.

31. Временски конструкции со глаголите *има (нема) + -н-/-ѿ-* придавка, на пример: *Деа неме огено неретскиѿе бичкиѿи! Во сеѿе села име бичено* (перфект); *Коа се вјрна - шо да вида! Тиа дейѿиѿаѿа ѓа имае исѿуѿичено цела вода!* (плусквамперфект). Посебно внимание заслужува глаголот *сака*, којшто - покрај сите негови значења што ги има - во неретскиот говор, како и во некои други лерински говори, се употребува во функција на помошен глагол за образување на минато - идно време, на пример: *Сакаме да си се ѿромениме и да ојме во црква 'ке се променевме и ќе одевме во црква'*. Инаку, минато-идно време се образува како и во литературниот јазик, со частицата *ќе* и со формите на минато определено несвршено време, но за разлика од литературниот јазик - од глаголи само од несвршен вид. На пример: *На фѿорјо ден на Велиѓден ќе се соберв'аме* ('ќе се соберевме') *на Димоѿѿо ѓумно и сакаме да иѓраме оро. Коа ќе а свршв'аме рабоѿаѿа, си ѓредеме дома* ('Кога ќе ја свршевме работата, се враќавме дома').

32. Удвоениот предлог *в+у*, на пример, *в'у-две* 'двојно', *в'у-ѿри*, *в'учеѿири*, *в'у-ѿеѿ*, *в'у-шес* итн.; *в'у-нас*, *в'у-вас*, *в'у-ни*.

33. Еден постпозитивен член: *-о* (кај именките), *-јо* (кај придавките и кај некои придавски заменки), *-ѿа*, *-ѿо* - во еднина и *-ѿе*, *-ѿа* во множина. Примери: *чоек - чоeko*, *ѓрадина - ѓрадинаѿа*, *дрво - дрвоѿо*, *ѿиле - ѿилеѿо*; во множина: *чоеѿиѿе (л'уѓ'јеѿо)*, *ѓрадиниѿе*, *дрваѿа (дрвјаѿа)*, *ѿилинјаѿа*. Во спој со придавки: *син фусѿан - синјо фусѿан*, *сина фанела - синаѿа фанела*, *сино ѿредено - синоѿо ѿредено*; во множина: *синиѿе фусѿани*, *фанели*, *ѿредена*; со заменки: *наш синор - нашјо синор*, *наш(и)ѿе синори*; *наша нива - наш(а)ѿа нива*, *наш(и)ѿе нивје*; *наше село - наш(е)ѿо село*, *наш(и)ѿе села* и сл.

Блискоста на предметите се изразува со заменките *вој, ваа, воа - ви(ја)*, а оддалеченоста со *ѿој, ѿаа, ѿоа - ѿи(ја)*.

34. Доследна употреба на двојниот објект за определени предмети, на пример, *н'е-о-виду ѿ'аѿко-ѿи*, *р'ечи-му на-м'ајка-ѿи*, *з'еми-си-о ѿ'орбеѿо*.

35. Кратките посвојни заменки *ми, ѿи, му, ни, ви* во спој со именки во реченицата стојат по именките (*ѿ'аѿко-ми*, *бр'аѿ-ѿи*, *брач'еда-му*, *мајка-ви*) како енклитики.

36. Во спој со глаголите, кратките заменки *ми, ме, ѿи, ѿе, му, ѓо* (за

м. и ср. род), *ѓа* (за ж. род): *ја, ни, не, ви, ве, си, се* се јавуваат како проклитики и како енклитики. Во исказните реченици тие стојат секогаш пред глаголот: *ми-р'ече, ме-сл'аѓа* 'ме слуша, ги исполнува моите молби и наредби', *ѓи-в'ели, ѓе-ч'ека, му-г'аге, ѓо-ѓ'ушчи, ѓа-с'ака, ни-ѓос'ака, не-в'иге, ви-ѓрек'арва, ве-изр'асѓи, си-ѓ'иѓра, се-м'ие* и сл., додека во заповедните реченици тие стојат зад глаголот: *з'еми-ме, к'ажи-ми, 'осѓави-ѓо, 'оѓиѓај-ѓа, г'ај-му-ѓо, р'ечи-ни, в'икни-не, 'оги-си, 'иѓрај-си, 'изми-се, н'аѓи-се* и сл. Во негираните глаголски форми, т. е. во негираните искази и во заповедните реченици што изразуваат забрана, овие заменки се јавуваат како проклитики во однос на глаголот и како енклитики во однос на секогаш акцентираната негација *не*, на пример: *н'е-ми-р'ече н'ишчо, н'е-му-в'ели н'ишчо, н'е-ѓо-в'иге, н'е-ѓо-ѓ'ули, н'е-си-ѓ'иѓрај, н'е-се-см'ее, н'е-се-см'еј(ѓе)* и сл.

37. Лексиката на овој говор, и покрај тугите влијанија - постари и денешни - во основата е словенска.

3. Споредба на неретскиот говор со западномакедонските и источномакедонските говори

Наброените особености на неретскиот говор, се разбира, не ја исцрпуваат целата проблематика, но сепак пружаат основна слика на истражуваниот говор. Од особеностите што ги истакнавме тука, само суфиксот *-уца*, којшто не е познат пошироко, и во извесна смисла и затврднувањето на меките *ќ, ѓ* во некои зборови, претставуваат типично неретски белези. Другите, во поголема или помала мера, се сретнуваат и во другите лерински говори, особено во тие што се наоѓаат во непосредно соседство или во близина на градот Лерин.

Леринските говори не претставуваат монолитна група во секој поглед. Затоа оваа група, заедно со костурската, се смета за преодна меѓу источната и западната, во којашто се вкрстуваат јазични особености карактеристични и за едната и за другата група. Оваа преодност или поврзаност со двете дијалектни групи го карактеризира и неретскиот говор.

Неретскиот говор ги има следните поврзаности со западномакедонските, од една страна, и источно-македонските говори, од друга:

1. Во однос на развојот на групата *звѓ во *су* или во *сво* во глаг. форми, неретскиот говор се поврзува со западномакедонските говори (*суни* 1. 'се одсева (за ехото), се одгласува ехото, одекнува'; 2. 'свони по прекинувањето на клепањето'; *камбанайѓа сунѓ, ѓруѓачкаѓа сунѓ* (ако е направена од добар челик); (*за*)*цули* 'убаво (за)пее или (за)свири', најверојатно од (*за*)*суни*). Но се чуваат именките *свонец, свонче*, а дејството се изразува со *спнѓа, сѓрни*.

2. Во однос на појавата на протетичко *ј* или *в* пред рефлексот на носов-

ката *q во иницијална позиција, неретскиот говор се поврзува со западните со именката *јајџрва*, а со источните - со *вајџок* : *ејџок*. Инаку, овој говор не го познава мешањето на носовките, па во иницијална позиција редовно се јавува *e* (*еџлен*, *ежица*, *език*, *ечи*, *заек*, *џаек*, *џаецина* и др.), како што е во источните говори.

3. Во однос на акцентот, неретскиот говор во минатото требало да има поголеми врски со западните говори, за што сведочат микропонимите *Арајка*, *Бач'улиште*, *Гавраник*, *Рудинје*, *Селиште* и др. со акцент на третиот слог; потоа имињата од типот *Рисџ'ујца* : *Рисџ'уца* од *Рисџ'овица*. Но истовремено, а уште повеќе порано, тој бил поблизок отколку денес и со источните говори со поизразен слободен и подвижен или морфолошки фиксиран акцент. Денес тој има оформено свој систем со тенденција за стабилизирање на вториот или на третиот слог, но со остатоци како од источниот, така и од западниот третосложен акцентски систем.

4. Неретскиот говор се поврзува со западните говори и со некои акцентски целисти, составени од еднословни предлози и од именка или замена, на пример, *џ'о-носу*, *џ'о-река*, *с'о-мене*, *в'у-мене*, *в'у-џебе*, *н'а-кл'учар*, *н'е-гојде*, *н'е-џиши* и др., но за разлика од нив - на неретскиот говор не му се познати акцентските целисти од типот *џрек'у-река*, *не-џ'о-сака*, *не-м'у-рече*, туку *џреку р'ека*, *н'е-џ'о-с'ака*, *н'е-му-рече*. Во изразот *ми-с'е-мни* 'ми се чини' акцентот паѓа на повратната замена.

5. Губењето на интервокалното *v* е карактеристично и за неретскиот говор (*биол*, *џлаа*, *џ'јаол*, *осноа*, *суал'ка*, *јазоец*, *синој*), но тоа не е извршено доследно (*џоведар*, *јавор*, *Јован*, *Јованица*). За ова повлијаело најверојатно соседството со говорот на с. Бапчор и Крпешина.

6. Кај личните имиња од машки род има само една форма, како што е во источните говори: *Танас* - на *Танас*, *Рисџо* - на *Рисџо*, *Ване* - на *Ване* итн.

7. Како и во источните говори, и во неретскиот нема членски форми на *-ов*, *-он*.

8. Овој говор не ги познава формите *нејзе*, *нејзин*. Дативниот однос се искажува аналитички со предлогот *на* (*на неа*), а како посесивна замена се употребува формата *нин* за сите родови, не само за сопственици од женски пол (*нин фусџан*, *нини џанџалони* 'негови панталони'), така во еднина, како и во множина (*нинџа нива* 'нивната нива', *во нинџо двор* 'во нивниот двор', *од нинџе џланучки* 'од нивните јаготки' и сл.).

9. Синтетичките дативни форми кај заменките не се употребуваат за сите лица. Се вели: *мене ми*, *џебе џи*, како што е во западните говори, но во 3 л. дативните односи се изразуваат аналитички: *на нео* (*неа*) *му*, *на ни му*, како и кај другите заменки: *на кој*, *на некој*, *на секој*, *на вој*, *на ваа*, *на џој*, *на џаа*, *на виа*, *на џиа*. Во неретскиот говор не се познати ни множинските форми *нам*,

во 3 л. мн. од глаголот сум; партиципската форма *донесол*; неудојување на предлогот *со*; отсуството на предлогот *врз*; деминутивно-хипокористичниот суфикс *-уле* (*геџуле, мамуле, џаџуле, бачуле, мачуле*), а покрај него и *-але* (*чуџале, куџале* 'кученце') и *-уре* < *-уле* (*бишуре*); местото на кратките заменски форми во реченицата и др.

Овие јазични сличности на неретскиот говор со западните јасно говорат дека тој одамна ја преминал границата на преоден говор и станал поблизок со нив благодарение, пред сè, на економско-административната поврзаност со Лерин, а во минатото и со Битола, како најважен културно-политички и економски центар во овој дел на Македонија. Но, како што видовме погоре, тој зачувал и некои особености карактеристични за источните говори, со што грижливо ја негува врската и со нив.

ЛИТЕРАТУРА

Видоески, Б. *Леринскиот говор*, Македонски јазик XXXIV, Скопје 1983, с. 23–49.

Видоески, Б. *Дијалектна диференцијација на македонскиот јазик*, Зборник во чест на Блаже Конески по повод шеесетгодишнината, Скопје 1984, с. 53–76.

Видоески, Б. *Акцентски системи во македонските дијалекти во Грција (Егејска Македонија) и Јужна Албанија*, Македонски јазик XXXVI–XXXVII, Скопје 1985–1986, с. 19–45.

Видоески, Б. *Дијалектите на македонскиот јазик*, т.1, т.2, т.3, МАНУ, Скопје 1998, 1999.

Ристујчин, П. *Нерет и неговниот говор*, Македонистика 7, Скопје 2000, с. 105–165.

Mazon, A. *Contes Slaves de la Macédoine Sud–Occidentale*, Paris 1923.

Małecki, M. *O "polskim" przycisku w gwarach kostursko-lerińskich*, Łud Słowiański, III, 1933, s. 274–287.

Ristujczin, P. *Gwara wsi Nered w Macedonii Egejskiej*. Praca magisterska. Kraków 1962 (ракопис).